

KC Lojze Bratuž "Srečanje pod lipami": Andrej Aplenc in Alenka Puhar

"Jaz se nisem zlomil" ...

Srečanje "pod lipami" v komorni dvorani Kulturnega centra Lojze Bratuž v Gorici v četrtek, 24. oktobra, je bilo posebno bogato. Protagonista odlično obiskanega večera, ki sta ga organizirala Kulturni center in Krožek Anton Gregorčič, sta namreč bila mag. Andrej Aplenc in časnika Alenka Puhar. Pozdravila ju je Erika Jazbar, ki je večer tudi uvedla v imenu prirediteljev.

Magister strojništva in publicist Andrej Aplenc je bil po resoluciji Informbiroja leta 1948 na Golem otoku, v t. i. "Titovem gulagu", dvakrat: poleti leta 1949 je bil kot dijak v prvem transportu internirancev, drugič pa je bil zaprt v letih 1952-54. Kasneje se je izselil v Švico in nato v ZDA, kjer je živel skoraj tri desetletja; ob plebiscitu se je vrnil v Slovenijo. Postal je tudi generalni direktor Slovenskih železarn, sicer pa je vseskozi dejaven v organizacijah civilne družbe, prodoren analitik in komentator. Z njim se je pogovarjala ikona slovenskega časnikarstva in ena izmed akterjev slovenske pomladi Alenka Puhar, ki je njegova izvajanja dopolnjevala z zelo zanimivimi podatki. Začela je z ugotovitvijo, da je bil Goli otok ena izmed tem, ki so bile v Jugoslaviji dolgo prikrite in prepovedane. O represiji nasploh je bil v Jugoslaviji zapovedan popoln molk; kakšen polovični glas je bil "v hipu grobo zatrt in kaznovan". Zato je val izpovedovanja in pripovedovanja - manj pa raziskovanja - začel pljuscati na dan šele po Titovi smrti. Ko je njegova avtoriteta s smrtjo začela ugašati, so nekaznovano prišle na dan različne strahote. Andrej Aplenc, rojen v Ljubljani pred 80 leti, je "maja 1949 še nosil kratke hlače". Takoj po drugi vojni je obiskoval gimnazijo; bil je navdušen nad zmago nad fašizmom in nacizmom, vključil se je v mladinsko komunistično organizacijo SKOJ, postal je komandir delovne brigade. Ker je spomladi 1949 pristal na to, da bi imeli ples namesto marksistične vzgoje, je bil degradiran. Tega ni zlahka prenesel, zato je začel 'šinfati'. Vrgli so ga iz SKOJ-a, zaradi česar jih je še bolj 'šinfal'. Med poukom so ga prišli iskat in ga peljali v ljubljanski zapor. "Starši tri mesece niso vedeli, kje sem". Obtožen je bil sovražne propagande. Po treh mesecih v zaporu so mu dali

podpisati odločbo rajonskega senata. Nato so ga skupno z drugimi vklenili v verige in s kamionom odpeljali v Bakar. Ponoči so jih nato peljali na otok, ki so ga Dalmatinci takoj prepoznali. Med temi, ki so pristali na Golem otoku, je bilo kar nekaj vojakov, in to do najvišjih oficirjev. Ko je Aplenc prišel tja v prvi skupini, je videl 11 ali 12 lesenih vojaških barak, okrog je bila

Erika Jazbar, Alenka Puhar in Andrej Aplenc

bodeča žica. Nekaj barak izven žice je bilo za miličnike in oficirje UDBe. V dobrem tednu so pozno spomladi 1949 prišli transporti iz vseh republik nekdanje Jugoslavije. Do takrat, ko se je taborišče zapolnilo s približno dva tisoč ljudmi, "režima pravzaprav sploh ni bilo. Dela ni bilo, sedeli smo po barakah; nekateri so celo začeli organizirati marksistične krožke"! Tam so bili izključno "komunisti, partizani in oficirji, bilo ni nobenega duhovnika, domobranca ipd". Močan vtis nanj je naredil oster govor Jova Kapičiča in nato - še bolj - pretep do smrti skupine Črnogorcev. S tem preobratom "je bila atmosfera v trenutku spremenjena", začel se je popolnoma drug režim: težko fizično delo od zore do mraka ob zelo slabi hrani in s hudimi kaznimi. "Vsakdo je moral dokazovati ponovno pripadnost Titu. To pa si lahko uspešno dokazal samo tako, da si ovajal druge. Vsi smo to vedeli in nihče si ni upal o tem z nikomer odkrito govoriti". Fizični in psihološki pritisk je bil zelo velik. "Cilj prevzgoje je bil prisiliti arestante, da naredijo ali zagrešijo dejanja, ki so po njihovem lastnem prepričanju etično in moralno sporna, če ne zavržena. S tem se samopodoba človeka podre". Vsaka baraka je imela svojega "starešino" in "referente", ki niso

delali, ampak so imeli določeno mejo zaupanja oficirjev UDBe. "Nobeden od oficirjev UDBe in miličnikov se nas ni dotaknil". To je bila "sijajna ureditev kardeljskega samoupravljanja". Vsakdo, ki je bil izpuščen, je bil praviloma dodeljen na "prosto-voljno udarniško delo" za dva meseca; ob tem je moral podpisati izjavo, da bo delal oz. ova- jal za UDBo. "Kdor pravi, da tega

ni naredil, laže. Vsaj do leta 1955 je gotovo bilo tako". Kot "zazpozneli teenager" je Aplenc oficirja UDBe "nadril kot psa" in si vdrugeč prislužil Goli otok. Po mnenju visokega oficirja JLA se je na Golem otoku dve tretjini oz. tri četrtine zapornikov moralno zlomilo. "Če ima prav, torej ena tretjina oz. četrtina se ni. Kako to psihološko izgleda, ne vem. Vem pa, da se jaz nisem zlomil". Mnogi so se "prilagodili razmeram" in se obnašali tako, da niso več "povzročali velikih skrbi UDBI". Sicer pa je zelo verjetno, da je UDba prav vse zapornike z Golega otoka zasledovala vse do osamosvojitve. "Mogoče še po njej", je dodala Puharjeva. "Različni ljudje prenašajo različne psihološke, pa tudi fizične obremenitve na različne načine". Tudi Aplencu se je zgodil t. i. vietnamski sindrom: "Kadar fizični in psihični naporji presežejo neko mejo, se v človeku nekaj zgodi; to se mu vtisne v možgane in reagira drugače, kot je prej". Ko je bil drugič izpuščen, je na univerzi padel na vseh izpitih. Začel je hoditi v hribe, postal je alpinist. Na ta način se je spet vzpostavilo njegovo duševno ravnovesje. O Golem otoku ni "dobrih in točnih podatkov", je še povedal. Še danes se nekateri pripravljajo glede števila zapornikov: morda

jih je bilo med 15 in 40 tisoč. "Ne vemo. To je presenetljivo, ima pa gotovo svoje vzroke". Tudi število smrti na otoku ni znano. Zanimivo je tudi, da je UDba prodajala "produkte" z Golega otoka. To so bili kamniti drobir in marmorne ploščice, pa tudi les, ki so ga tja dovažali, so na strojih rezali na deščice, ki so jih nalagali na italijanske ladje... "Iz tega so nastali prvi računi UDBe v tujini, in sicer v Trstu". Pred to fazo so zaporniki opravljali popolnoma nesmiselno in nekoristno delo, kot npr. prenašanje kamenja z enega kupa na drugega ali prenašanje peska iz morja... Na Golem otoku in bližnjem otoku

Sv. Grgur je bilo šest taborišč. Niso pa vsa delovala hkrati. Po otoku niso nikoli hodili svobodno, vedno v skupini v spremstvu vsaj enega miličnika. "Tudi na delu, stalno si bil pod nadzorom". S časom se je režim spremenil, taborišče pa je tam ostalo do konca 80. let. Ni bilo več "ekskluzivno za politične prestopnike", postalo je več ali manj "kaznilnica s povprečno populacijo, kakršna je bila

pač značilna za jugoslovanski represivni režim". Po drugem izpustu Aplenc najprej ni razmišljal o tem, da bi zapustil Slovenijo. Po "hribovski terapiji" je uspešno študiral v Ljubljani. Nekega dne je prišel do njega sekretar partije in mu ponudil mesto asistenta na univerzi, če bi seveda stopil v Komunistično partijo. "Postalo me je strah. Še zmeraj sem bil toliko trmast in zadržan, da v partijo nisem hotel iti". Kot alpinist je dobil potni list, šel v Švico in tam ostal. Po treh letih se je poročil z ameriško Slovenko in v Ameriki dokončal študij. "Za osamosvojitve sem se vrnil v Slovenijo, ker sem mislil, da bo zdaj fundamentalno drugače, kot je bilo, pa ni"! Tistim, ki še vedno trdijo, da je bil Goli otok potreben, je Aplenc zelo umirjeno povedal: "Potreben je bil zato, ker je bil totalitaren režim. Vsak totalitaren režim je imel koncentracijska taborišča. Tito je to moral narediti, ker je vodil in zastopal filozofijo totalitarnega režima". "O nujnosti Golega otoka trdijo ljudje, ki so brez vsakega obzorja, ozkosrčni in ozkogledi", je dodala Puharjeva. "Verjetno jim je to privzgojil prav režim".

V razpravi po srečanju je prišlo na dan več vprašanj. Posebno zanimivo je bilo pričevanje drugega 'Golootočana', tržaškega odvetnika Bogdana Berdona.